

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT
DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI AKADEMIK LITSEYI**

**24-OKTYABR
2025-YIL**

**O'zbek tilining
xalqaro maydondagi
nufuzi: tarix, bugun
va istiqbol**

Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI AKADEMIK LITSEYI**

**O'ZBEK TILINING XALQARO MAYDONDAGI NUFUZI: TARIX,
BUGUN VA ISTIQBOL**

**ВЛИЯНИЕ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА НА МЕЖДУНАРОДНОЙ
АРЕНЕ: ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

**THE PRESTIGE OF THE UZBEK LANGUAGE IN THE
INTERNATIONAL ARENA: HISTORY, PRESENT, AND FUTURE**

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi maqolalar to'plami

OCTOBER 24, 2025

УДК:811.512.133(091)(100)(08)

Bugungi kunda “O‘zbekiston-2030” strategiyasining asosiy vazifalardan biri – ilmiy izlanish yutuqlarini amaliyotga joriy etish yo‘li bilan fan sohalarini rivojlantirish, ya’ni xalqaro ilmiy hamjamiyatda e’tirof etilishiga xizmat qilishdir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentinnig 2020-yil 20-oktyabrdagi “Mamlakatimizda o‘zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6084-son farmoni ijrosini ta’minlash hamda ta’lim jarayonida o‘zbek tili va adabiyot fanlarini o‘qitishda innovatsion metodlardan foydalanish va o‘qituvchilarga uslubiy yordam ko‘rsatish maqsadida 2025-yil 24-oktyabrda o‘tkaziladigan **“O‘zbek tilining xalqaro maydondagi nufuzi: tarix, bugun va istiqbol”** mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjumanning maqolalar to‘plamini e’lon qiladi. Mazkur ilmiy maqolalar to‘plamida o‘zbek tili tarixi va uning xalqaro aloqalardagi o‘rni, hozirgi o‘zbek tilshunosligining dolzarb muammolari, akademik litseylarda o‘zbek tili va adabiyotini o‘qitish metodikasi, turkiy xalqlar adabiyoti tarixi, turkiy tillarning rivoji va o‘zaro o‘xshashliklari, umumiy adabiy merosimizni ilmiy asosda chuqur o‘rganish, madaniy aloqalami zamonaviy texnologiyalar orqali kengaytirish, raqamli texnologiyalar davrida o‘zbek tilining imkoniyatlari, raqamli platformalar orqali integratsiyani amalga oshirishga oid fikrlar yoritib berilgan. To‘plamdan dunyo bo‘yicha taniqli turkiyshunos olimlar, universitetlar, akademik litseylar professor o‘qituvchilari, iqtidorli talabalar hamda o‘quvchilarning maqolalari ham o‘rin olgan.

TAQRIZCHILAR:

Normamatov Sultonbek Ermamatovich - Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti professori

Ismailova Vasila Shuxratovna - Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot o‘qituvchisi

TAHRIR HAY’ATI:

Adizov Bekjon Qo‘chchiyevich - Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti akademik litseyi direktori

Aliqulova Dilbar Esanovna - Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti akademik litseyi o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari

Baxtiyorov Qobuljon Odiljon o‘g‘li - Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot o‘qituvchisi

Mazkur to‘plam matni Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Ilmiy-texnikaviy kengashining 2025-yil 30-oktyabrdagi 4-sonli ilmiy majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya qilingan.

Izoh: Maqolalarning ilmiy saviyasi uchun mualliflar o‘zlari mas’uldirlar.

“CODEX CUMANICUS”DA İŞLƏNƏN BƏZİ SÖZLƏRİN DİALEKTLƏRDƏ İZLƏRİ

İmanyar QULİYEV

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, böyük elmi işçi, fil.ü.f.d. Bakı
Avrasiya Universiteti, müəllim.

E-posta: imanyarquliyev@gmail.com

10.52773/tsuull.conf.2025.24.10/UBXP3303

Xülasə

“Codex Cumanicus” qıpçaq türklərinin ən dəyərli abidələrindən biri olub XIII-XIV əsrlərdə Krım bölgəsində yazılmışdır. “Kodeks”də əksini tapan türk-qıpçaq lüğətinin izlərinə Azərbaycan dilinin dialektlərində rast gəlinməkdədir. Bu qıpçaq əsərinin lüğət fondunun Azərbaycan dilinin dialektləri ilə müqayisəli araşdırılması 2 cəhətdən önəmlidir: 1. Dilin dialekt fondu qədim ünsürləri ehtiva edir, 2. Qıpçaq dili oğuz-Azərbaycan dilinin formalaşmasında yaxından iştirak etmişdir. Bu məqalədə “Kodeks”də işlənən bir neçə sözün (*epçi, erdəŋ, balavuz, saxav, egəçi, kada-, kögən* və s.) Azərbaycan dilinin dialektlərində yaşayan formaları, semantik xüsusiyyətləri, məna dəyişiklikləri araşdırılmış, yeri gəldikcə Anadolu dialektlərinə də müraciət edilmişdir.

Açar sözlər: *Codex Cumancus, qıpçaq dili, dialektlər*

Traces of the Kipchak Vocabulary of "Codex Cumancus" in Azerbaijani Dialects

Abstract

"Codex Cumanicus" is one of the most valuable monuments of Kipchak Turks and was written in the Crimea region in the XIII-XIV centuries. Traces of the Turkish-Kipchak dictionary reflected in the "Codex" can be found in the dialects of the Azerbaijani language. The comparative study of the vocabulary of this Kipchak work with the dialects of the Azerbaijani language is important in 2 ways: 1. The dialect fund of the language contains ancient elements, 2. The Kipchak language was

closely involved in the formation of the Oghuz-Azerbaijani language. In this article, the forms, semantic features, and meaning changes of several words (*epçi*, *erdəŋ*, *balavuz*, *saxav*, *egəçi*, *kada-*, *köken* etc.) used in the "Codex" were investigated, which also exist in the dialects of the Azerbaijani language, and Anatolian dialects were also addressed when appropriate.

Keywords: *Codex Cumancus*, *Kipchak language*, *dialects*

Giriş

Kıpçak türklərinin ən önəmli yazılı əsərlərindən biri olan, italyan tacirlər və alman missoenerlər tərəfindən XIII-XIV əsrlərdə Krım bölgəsində yazılan "Codex Cumanicus" (Kodeks), yəni "Kumanların kitabı"nda əksini tapan türk-qıpçaq lüğəti ilə bir sıra türk dilləri kimi Azərbaycan dilinin dialeklərində də paralel məqamlar özünü göstərir. Bu qıpçaq əsərinin lüğət fondunun Azərbaycan dilinin dialektləri ilə müqayisəli araşdırılması həm dialekt fondunun qədim ünsürləri ehtiva etməsi, həm də qıpçaq dilinin oğuz qrupuna mənsub olan Azərbaycan dilinin formalaşmasında yaxından iştirak etməsi aspektlərindən son dərəcədə önəmlidir.

"Kodeks"də işlənən onlarla söz müasir Azərbaycan dilinin dialektlərində bu və ya digər semantikada, fonetik formada qorunub saxlanmışdır. Bu araşdırmada Kodeksdə olan *epçi* "evdar qadın" (49r), *erdəŋ* "bakirə" (73r); *balavuz* "bal mumu" (41r); *küyəgü* "kürəkən" (49r/12); *saxav* "pəltək, kəkələyən" (82r); *egəçi* "bibisi" (49r); *kada-* "mismarlamaq, mıxlamaq; bağlamaq" (74r) kimi bir sıra sözlərin Azərbaycan, o cümlədən Anadolu dialeklərində izlərinə rast gəlinir.

Saxav "pəltək, kəkələyən" (82r). "Kodeks"də *saxav*, TZ-də isə *saqav* (Toparlı və d., 2007: 224) şəklində qeyd edilən bu söz mənbələrdə "kəkələmə" mənasından çox, "atlarda rast gəlinən bir xəstəlik" anlamında işlənmişdir. Müasir tatar dilində "kəkələmə" mənasında *sakau* sözü vardır. *Saxav* sözü qırğız dilində *sakoo*, özbək və qazax dillərində *sakav* şəklində eyni mənada bu gün də qalmışdır. H.Ərən *sakağı* sözünü "xüsusilə atlarda rast gəlinən öldürücü xəstəlik, ruam" kimi izah etmişdir.

Onun fikrincə, yakut dilində sözün başındakı s-nin düşməməsi kəlmənin monqol dilindəki *saqağu*-dan gəlməsi fikrini sual altında qoyur (Eren, 1999: 350). Monqol dilində *saxaqu* “ruam xəstəliyi, sakağı, at zökəmi, at çibani”, *saxaquata* “boğazda şiş əmələ gəlmək, ruam xəstəliyinə tutulmaq” (Lessing, 2003b: 1052), kalmık dilində *sahu*: “yara, çiban”, monqol dilinin oyрат şivəsində “atlarda rast gəlinən xəstəlik”, ordos şivəsində *sahu*: “burun axıntısı (atlarda xəstəlik)” şəkil və mənalarında işlənir (Çiçek, 2015: 74).

Türk dillərində və dialektlərində əsasən bu mənalarda işlənmişdir: 1. Atın boğazının altında şiş, 2. Atlarda boğaz xəstəliyi, 3. Ruam, 4. Aktinomikoz, 5. Heyvanlarda öldürücü xəstəlik, 6. Parotit, xanazır (xəstəlik), 7. İrin, 8. Atlarda burun axıntısı (Левитская və d., 2003: 173). Qıpçaq əsəri İH-də işlənən *saqaq* “çənə altı”, *saqıl*- “soyuqdan titrəmək” (Toparlı və d., 2007: 223-224) və *saqal* “saqqal” (Toparlı və d., 2007: 224) sözləri də eyni köklə bağlıdır.

ESTY-də qeyd edilir ki, *sakağı* sözünün kökü ya Osmanlı türklərinin və Krım tatarlarının dilində işlənən *sark* “sallanmaq, asılmaq, çıxıntı əməl gətirmək, qabağa çıxmaq, danışmaq”, yaxud da qədim türk dilindəki *sark*- “damcılmaq” kökündən gəlir (Л.С.Левитская və d., 2003: 173). Bu kökdən gələn *saxqoy* sözü Azərbaycan dilinin Dmanisi (Başkeçid) şivəsində də işlənir (Л.С.Левитская və d., 2003: 173). *Saqqo* sözü “at xəstəliyi” mənasında “Rusca-azərbaycanca lüğət”də verilmişdir (Tağıyev və d., 2006: 31). “Boşboğazlıq etmək” mənasında işlənən *çənəsini sallamaq* ifadəsi ehtimal ki, bu cür xəstəliyin dildə qalığıdır. “Kəkəmə” mənasının at xəstəliyi ilə əlaqəsinə gəlinə, bu xəstəlik zamanı atların başı aşağı doğru sallanır və titrəyir. Belə ki, itlərdə quduzluq xəstəliyinin bir əlaməti də çənənin aşağı sallanmasıdır. Kəkəmə zamanı da oxşar hərəkət – çənənin aşağıya doğru titrəməsi müşahidə edilir. Hərəkətlər arasında assosiasiya qurulması və mənanın köçürülməsi mümkündür.

Epçi - çinay “evdar qadın” (49r), evdəgi epçi “evdəki qadın” (47v). *Epçi* sözü şivələrimizdə fonetik cəhətdən dəyişməsə də, leksik cəhətdən dəyişikliyə

uğramışdır: “Azərbaycan dilinin qərb şivələrində əfçi şəklində “qadın işinə qarışan kişi” (*Basarkeçər*), “xırdaçı, çürükçü” (*Qazax, Borçalı, Gədəbəy*), “xəbərçi, sözgəzdirən” (*Mingəçevir*) mənalarında işlənir” (Əzizov, 2016: 256).

Balavuz “bal mumu” (41r). Bir çox türk dillərində və dialektlərində (türk, karaim, qumuq, balkar) *balaqız, balağız, balavuz, balawız* şəkillərində işlənən bu söz ehtimal ki, bal və ağız sözlərindən əmələ gəlmişdir. Arı balı yığıandan sonra bal yuvalarının ağzını xüsusi maddə ilə suvayır ki, buna da o dövrdə türklər “balın ağzını tutan maddə” mənasında *balavuz / balağız* demişlər. Cənubi Azərbaycana aid Arın lüğətində balavuz “balmumu” ismi ilə yanaşı, balavuzlamaq “balmumu ilə qapatmaq, örtmək, sürtmək” feili də qeyd edilmişdir (Hadi, 2005: 101).

Una- “qəbul etmək, razılaşmaq” (5r). Bu axırıncı feil Azərbaycan dilinin İmişli və Səlyan dialektlərində “inanmaq, təsəvvür etmək, ağılına gətirmək” mənalarında qalmışdır.

Ar- “yorulmaq” (75v). Ehtimal ki, *yorğun-arğın* sözünün tərkibindəki *arğın* sözünün kökü bu feillə bağlıdır. B.Əhmədov bu sözü qaqauz dilindəki *arğın* “zəif” sözü ilə əlaqələndirir. “*Arqımaa feili isə arıqlamaq kimi açıqlanıb. Deməli, arıq və arğın sözləri eyni kökdən əmələ gəlib. Bizdə aşiq adlanan sümük (aşiq-aşiq oyunun yada salın) qaqauzlarda arşıq kimi işlədilir. Görünür, o da arğın kəlməsi ilə eyni kökə malikdir, “arıq (ətsiz)” deməkdir*” (Əhmədov, 2015: 23). *Arğın* sözü ilə eyni kökdən yaranan və elə “arıq” mənasında gələn *arğaz* sözü də vardır ki, bir çox şivələrdə işlənir: “Arğaz adam tərreməz (Sabirabad); “Quru Xalix arğaz adamdı” (Qazax); “Əpkər arğaz adamdı bu kətdə (Tovuz); – Arğaz adamdı səni kimi (Şəmkir) (Axundov və d., 2007: 25). *Arğın* sözü *argın // argun* şəklində “*yorğun, zəif, taqətdən düşmüş*” mənalarında Ərzincan və Konya dialektlərində, “*fərsiz, bacarıqsız*” mənasında Konya dialektində müstəqil şəkildə işlənir (THADS, c. 1, 1993: 311).

Küyəgü “kürəkən” (49r). Z.Teymurlu tədqiqatında türk dilində işlənən *güvey* “kürəkən” sözünün Azərbaycan dilinin dialektlərində müxtəlif fonetik variantlarda

yaşadığını göstərmiş və kökünü türk mənşəli *küdegü* “qonaq gələn, qonaq olan” sözü ilə əlaqələndirmişdir (Teymurlu, 2020: 29-31).

Erdəy “bakirə” (73r). Azərbaycan dilindəki qadın adı *Ərdənay* sözü “toxunulmamış Ay; saf, təmiz, gözəl qız” mənasına gəlir. Bu da eyni kökün və mənanın mürəkkəb sözdə yaşadığını göstərir.

Egəçi “bibisi” (49r). “Bibi” mənasında *əkə* TZ-də, “böyük bacı” mənasına gələn *əkəçi* sözü isə TAM-da işlənir (Toparlı və d., 2007: 71). “Kül tigin” abidəsində *əkə* sözü, Yenisey abidələrində *əkə*, *əkəc* sözləri “böyük bacı” mənalarında işlənmişdir. VIII əsrin ortalarında türk abidəsində əksini tapan *əkə* kökü G.Dörferə görə, türk mənşəlidir və monqol variantı orta əsrlərdə bir sıra türk dillərinə geri dönmüşdür (Doerfer, 1963: 191). C.Klauson *əkə* sözünün “yaşca böyük və atadan yaşca kiçik gənc qadın qohum” mənasına gəldiyini bildirmiş və bunun həm “kiçik bibisi”, həm də “böyük bacı” mənalarında işləndiyini, daha sonra isə yalnız “böyük bacı” anlamını saxladığını qeyd etmişdir. Qırğız dilində *ece*, *eceke*, türkmən dilində *eceke*, uygur dilində *hədə*, *aça*, *ağica* sözləri “böyük bacı” mənasında işlənir. Azərbaycan ədəbi dili və dialektlərində bu sözün “böyük” anlamı qorunmuşdur. Bakı şivəsində *əkəc* “yaşlı, çoxbilmiş”, Lənkəran şivəsində *əkəc-əkəc danışmaq* “böyük-böyük danışmaq”, Qazax, Salyan, Yardımlı şivələrində *əkəlik eləmək* “ağsaqqallıq etmək” (Axundov və d., 2007: 156), ədəbi dildə *əkə* “böyük, yekə, iri”, *əkəc* “böyük, iri, yaşlı təcrübəli” mənalarında işlənir.

Anadolu və İstanbul şivələrində “böyük qardaş və böyük bacı” mənası ilə yanaşı, *böyük* sözü kontekstində bir çox mənalarda işlənir: *əke* “çox bilikli” (Kocaeli, Çorum Kayseri, Niydə), “təcrübəli, usta” (Çankırı, Çorum, Amasya, Tokat, Ordu), “böyük qardaş” (Girəsun), “arvadın və ya ərin böyük bacısı” (Malatya), “çoxbilmiş, özünü bilikli göstərən” (Adana, Osmaniyə), “xırdabuynuzlu heyvanların irisi” (Kırşəhir), *egəçi* “böyük bacı” (Yalova-İstanbul), *eci* “böyük bacı” (Kastamonu, Çankırı, Çorum, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Ordu, Ankara) (THADS, c.5. 1993: 1672). Göründüyü kimi, bu söz demək olar bütün türk dilləri və dialektlərində

geniş yayılmışdır.

Kada- “mismarlamaq, mıxlamaq; bağlamaq.” *Xaçka temir mıx kadadı* “Xaçə dəmir mıx vurdu” (74r). Eyni kökdən gələn isim *xadak* (63v). *Kada-* və *xadak* sözləri qıpçaq əsərlərindən yalnız “Kodeks”də işlənmişdir (Toparlı, 2007: 122). Tatar və başqırd dillərində *kaza-* şəklində bu gün də qalmışdır. Türk dilinin bəzi dialektlərində, qaraqalpaq, qumuq, qırğız, qaqauz, noqay, başqırd, xakas, tuva, uyğur dillərində “ilişmək, qazmaq, dişləmək, tikmək, sancmaq, yeritmək, vurmaq (paya, paz), batırmaq, iynələmək, nallamaq” mənalarında işlənməkdədir (Левитская və d., 1997: 180-181). Göründüyü kimi, sözün dominant mənası “sivri bir şeyi başqa bir şeyə keçirmək, dəlib keçirmək”dir. Qədimdən bəri əksər türk dillərində işlənən söz həm fonetik formaca müəyyən dəyişikliklərə uğramış (*xaza-*, *xata*, *-qaza-*, *kaza-*, *qada-*), həm də mənə sərhədləri genişlənmişdir. Anadolu dialektlərində *kadak*, *kadax*, *kadek*, *kadet*, *kodak* fonetik variantlarında geniş işləndiyini, feil və isim kökü kimi çıxış etdiyini görürük: *kadak* “ayaqqabının altına vurulan kiçik mismar, mıx” (Ankara, Niydə və d.), *kadakla-* “mismarlamaq” (Konya, Ankara), “bağlamaq, əlavə etmək” (Ərzurum), *kada-* “iki şeyi bir-birinə mismarla ilişdirmək” (Tokat, Ərzincan, Ankara), *kadana* “İtlərin boynuna taxılan mismarlı xalta” (Artvin) *kadan-* “dayanmaq, dirənmək” (Amasya) “qısa kəndirlə bağlanan heyvanın çox hərəkət etməməsi” (Ordu, Niydə), “yerləşmək, qalmaq” (Urfa), *kadan-* “mıxlanmaq” (Ərzincan) (THADS, c.8, 1993: 2588-89).

Azərbaycan dilinin dialektlərində (Şirvan, Kürdəmir, Sabirabad, Salyan, Cəlilabad) *qadax*, *qadağ*, *qadağlamağ* şəkillərində “mıx, mismar, mıx vurmaq, mismarlamaq” mənalarında işlənir (Axundov və d., 2007: 273). Hətta *qadaqda saxlamaq* frazeoloji birləşməsinin tərkibində “sərbəstlik verməmək, əl-qol açmağa, müəyyən həddən kənara çıxmağa qoymamaq” mənasını qazanmışdır. Bu da ehtimal ki, “*yaylı əl tərəzində şkala əvəzinə vurulan kiçik mıxlarla, yəni qadaqlar*”la (Əhmədov, 2015: 148) bağlıdır. N.Poppe sözün cağatay, karaim, Volqa tatarcası, qırğız, qazax, altay dillərində *qada-* şəklində “batırmaq, soxmaq, saplamaq, mıx

vurmaq, mıxlamaq” mənalarında işləndiyini və monqol dilindən keçdiyini qeyd etmişdir (Poppe, 1962: 337). G.Dörferə görə, sözün geniş yayılması, törəmələrinin çox olması və monqol dilinin ilkin dövrlərində rast gəlinməməsi və xakas dilində *xaza-* şəklində işlənməsi onun türk mənşəli olduğunu göstərir (Doerfer, c.3, 1967: 154).

“Kodeks”də latınca *planta* sözünün qarşılığı kimi verilən *əkər* (44v) sözü bütün bitki növlərinin ümumi adı mənasında işlənir. İmişli dialektində əkilmiş birillik bitkilərə *əkərə* deyilir. Latınca *prato* (40r) sözünün tərcüməsi kimi verilən *yaz* sözü də “çayır, çəmən, ova, düz” mənalarına gəlir. C.Klausona görə, bu söz bir bitki növünün adı olub fars dilindən keçmişdir (Clauson, 1972: 1027). Ehtimal ki, milli sözdür və əksər türk dillərində “yayılmaq” mənasında işlənən *yaz-* feilindən düzəlmişdir (Севортян və d., 1989: 69). Belə ki, türk dilində bir çox bitkilərin adlandırılmasında onların xüsusiyyətləri nəzərə alınmışdır. Ola bilsin ki, bu bitki heyvanların əsas qidası olduğuna görə onun yayıldığı yerlərə də *yazı* “yaz bitkisi ilə bol olan, otlaq” deyilmişdir. DLT-də *yazak* “otlaq” (Kaşğari, c. 3, 2006: 22) və *yazı* “yazı, düz, ova” sözlərinə rast gəlinir (Kaşğari, c. 1, 2006: 157). Qeyd edək ki, “düz, ova, çöl” mənasında digər qıpçaq əsərlərində *yazı*, yalnız “Kodeks”də *yaz* sözü işlənmişdir (Toparlı və d., 2007: 316). *Yazı* sözü dilimizin dialektlərində (Aran Qarabağ, Laçın, Ordubad, Şahbuz və s.) və yer adlarında (Qarayazı düzü) qorunub saxlanmışdır (Axundov və d., 2007: 544).

Qaranlıq sözü kiçik fonetik fərqlərlə türk dillərinin yazılı abidələrində geniş işlənmişdir. Bir növ yazılı dil ənənəsində oturmuş söz kimi özünü göstərmişdir. Orta əsrlərdə yazılmış qıpçaq əsərlərində *qaranlıq* sözünün bu şəkillərinə rast gəlinir: “Kitabi fil fiqh”də *qarağılıq*, *qarağlıq*, “Kitabi-məcmui-tərcumani türki və əcəmi və moğoli”də *qarağu*, TAM-da *qarağu ol-* “kor olmaq, görməmək”, *qaranı* “qaranlıq”, İM-də *qaran* “üfük”, *qaranğuluq* “qaranlıq”, “Gülüstan tərcüməsi”ndə *qaranğuluq* “qaranlıq”, TZ-də *qaranı-* “qaranlıq olmaq” (Toparlı və d., 2007: 127). Həmçinin KDQ-də *qaranu* (*qaranu dün*, *qaranu ol-*) (Əlizadə, 2004: 39, 50, 85,

132), DLT-də *karanqğu* şəkillərində işənmişdir (Kaşğari, c. 3, 2006: 335). Azərbaycan dili və dialektlərində işlənməsinə nümunə kimi mənbəyini Ələyaz dağlarından alan, bir adı da *Qaranqu* olan Qarasu çayını göstərmək olar (Kitabi-Dədə Qorqud Ensiklopediyası, c. 2., 2000: 172).

Tütün “tüstü” (13v) <tüt- “tüstüləmək, yanmaq”. Müasir türk dilində *tütmek* feili eyni mənada işlənir. Dilmizdəki *tütün* və *dudkeş* “tüstüçəkən boru” sözünün kökündəki *dud* (*tut-tüt*) sözü də, ehtimal ki, *tüt-* feilinin fonetik dəyişikliyə uğramış formasıdır. Bu söz dialektlərdə adətən *dutkeş*, *tütkeş* kimi tələffüz olunur. Dialektlərimizdə *tüt-* kökü bir çox feillərdə qorunub saxlanmışdır: *tütdəmməğ* “hirsələnmək” (Salyan), *tütüzdürməx* “tüstülətmək” (Şərur) (Axundov və d. 2007: 514). Hirsələnmək hərəkətinin tüstü ilə əlaqələndirilməsinə dair bir deyim də var: *təpəsindən tüstü çıxmaq*.

Çərən “əkin dəstəsi” (82v) İmişli şivəsində kol bitkisinin adı *çərən* və “boş-boş danınışmaq” mənasında *çərənləmək* feili də bu sözdəndir. **Kögən** “budaq” *Kökçə ulaxım kögəndə səmirir. Ol, xu(v)un* “Yaşıl oğlağım budaqda kökəlir. O, qovundur.” M.Kaşğari *kögən* sözünü “*ilgəkli çidar, südü sağılan heyvanın ayağına vurulur*” şəklində izah edir (Kaşğari, c. 1, 2006: 412). Anadolu dialektlərində qovun, qarpız, balqabaq kimi bitkilərin torpağın üstündə yayılan budaqlarına *köken* deyilir (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2024). “*Heyvandarlar quzular və oğlaqlar analarını çox əmməsin deyə onları iki paya arasına taram çəkilən kəndirə ucu ilməkli qısa iplərlə bağlayırlar. Eyni zamanda sağım zamanı heyvan təpik atıb vedrəni aşırmasın deyə ayağını bağlayırlar. Bütün bunlar, köken sözünün bir-birinə yaxın, ancaq eyni olmayan iki mənası olduğunu göstərir... “Codex Cumanicus”da işlənən kögən sözü ilə Anadoludakı köken eyni kəlimədir. Anadoluda quzu və oğlaqları “qovun, qarpız, balqabaq kimi bitkilər” əvəzləmişdir*” (Tezcan, 2010: 819-829; Quliyev, 2012: 157)

Nəticə

Ən gec XIV əsrin ortalarında yazıya alınan, həmin tarixə qədərki qıpçaq dili materiallarını ehtiva edən “Kodeks” əsərinin dili Azərbaycanda çox az

araşdırılmışdır. Bunun bir səbəbi də abidənin hələ də Azərbaycan nəşrinin olmamasıdırsa, ikinci səbəbi araşdırmaların daha çox oğuz kontekstində aparılmasıdır. Ona görə də “Kodeks” lüğətinin dilimizin dialekt qatı ilə müqayisədə araşdırılması oğuz-qıpçaq qovşağı sayılan Azərbaycan türkcəsinin mənbələrinə dair bir sıra faktları üzə çıxarmağa imkan verir. Əslində burada bir sual da ortaya çıxır ki, söz (məna) oxşarlığı və yaxınlığı qədim dil birliyinin – yəni Göytürk və daha qədim dövrün ana türkcəsinin xüsusiyyətidir, yoxsa türklərin X əsrdən başlayaraq şərqə köçündən sonrakı dil əlaqələrinin nəticəsidir? Burada başqa bir məqam da diqqəti cəlb edir: Müasir türk dili Azərbaycan dilinə təsir edərək onun passiv fondundakı sözləri aktiv fonda qaytarır. O dövr oğuz türkcəsində özünü göstərən qıpçaq sözləri də o dövrün qıpçaq-oğuz əlaqələrinin məhsulu ola bilərdimi? Əlbəttə, bu suallara cavab vermək ayrıca araşdırma tələb edir. Amma qıpçaq lüğətində olan bir sıra sözlərin, daha doğrusu orta əsrlərdə türk lüğətində mövcud olan sözlərin müəyyən semantik və fonetik dəyişikliklərlə bu günə qədər gəlib çatması, dialektlərdə yaşaması onu deməyə əsas verir ki, bu sözlər elə o dövrdə ortaq lüğətin parçalarıdır. Lakin bu fikri bütün ortaq sözlərə şamil etmək olmaz. Belə ki, “Kodeks”də işlənən *saxav* “pəltək, kəkələyən” sözündən gələn *saxqoy* kəlməsinin Azərbaycan dilinin başqa şivələrində deyil, məhz Gürcüstan ərazisinə düşən Dmanisi (Başkeçid) şivəsində işlənməsi ehtimal ki, gürcü-qıpçaq əlaqələri dövrünün izidir. *Kada-* feili isə sözün demək olar ki, bütün türk dillərində geniş yayılması, törəmələrinin çox olması, monqol dilinin ilkin dövrlərində rast gəlinməməsi və xakas dilində *xaza-* şəklində işlənməsi onun türk mənşəli olduğunu göstərməklə yanaşı, ilk dövrdən – ana türkcə dövründən etibarən türk dillərinin əsas lüğət fondunda işlənməsi nəticəsini çıxarmağa da imkan verir.

Qısaltmalar

THADS – Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (12 ciltte). (1993), yön. Ö.A. Aksoy, haz. G.Bayraktaroğlu, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

“Kodeks” – Argunşah, M., Güner, G. (2015) Codex Cumanicus, İstanbul: Kesit Yayınları.

DLT – Kaşğari, M. (2006), Divanü-Lügat-it-Türk, 3 cildde, tərc. ed. və nəşrə haz. R.B.Əskər, Bakı: “Ozan” nəşriyyatı.

ESTY – Этимологический словарь тюркских языков.

İM – İrşadül-muluk vəs-səlatin

KDQ – Kitabı-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər (2004) / tərt. ed. S.Q.Əlizadə. – Bakı: “Öndər” nəşriyyatı.

KTS – Toparlı, R., Vural, H., Karaatlı R. (2007), Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, Ankara, Öncü Basımevi.

TAM – Kitabı-məcmui-tərcümani türki və əcəmi və muğali

TZ – Ət-Töhfətüz-Zəkiyyə fil-Luğatit-Türkiyyə

r - Kodeksdə vərəqin ön hissəsi, v - arxa hissəsi

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Axundov, A.A., Kazımov, Q.Ş., Behbudov, S.M. (2007), Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı: Şərq-Qərb.

2. Argunşah, M., Güner, G. (2015) Codex Cumanicus, İstanbul: Kesit Yayınları.

3. Clauson, G. (1972), An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish, Oxford, Clarendon Press.

4. Çiçek, S.E. (2015), “Kıpçak Sözlüklerindeki Moğolca Unsurlar”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı. Belleten*, S: 63-1, s.74-91.

5. Doerfer, G. (1963), Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen I. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH.

6. Doerfer, G. (1967), Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen III. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH.
7. Eren, H. (1999), Türk Dillerinin Etimolojik Sözlüğü, Ankara, Bizim Büro Basımevi.
8. Əhmədov, B.A. (2015), Etimologiya lüğəti. Araşdırmalar, mülahizələr, Bakı: "Altun kitab" nəşriyyatı.
9. Əlizadə, S.Q. (2004), Kitabı-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər, Bakı: "Öndər" nəşriyyatı.
10. Əzizov, E.İ. (2016), Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası: Dialekt sisteminin təşəkkülü və inkişafı: Dərs vəsaiti. II nəşr, Bakı: "Elm və təhsil" nəşriyyatı.
11. Hadi, H. (2005), Arın sözün özü (etimoloji) dərləmə sözlər, Təbriz (nəşriyyat yoxdur) URL:
https://turuz.com/storage/Language/Bey_Hadi_Toplaghi/01-Arin-2005-Sozun_Ozu-bey_hadi.pdf
12. Kaşğari, M. (2006), Divanü-Lüğat-it-Türk, c. 1. / tərc. ed. və nəşrə haz. R.B.Əskər, Bakı: "Ozan" nəşriyyatı.
13. Kaşğari, M. (2006), Divanü-Lüğat-it-Türk, c. 3. / tərc. ed. və nəşrə haz. R.B.Əskər, Bakı: "Ozan" nəşriyyatı.
14. Kitabı-Dədə Qorqud Ensiklopediyası, c. 2. (2000), Bakı: Yeni Nəşrlər Evi.
15. Quliyev, İ. (2012) "Codex Cumanicus"da bəzi kuman tapmacaları (orijinal, transliterasiya, tərcümə və izahlar)". *Filologiya məsələləri*, say 12, s.152-164.
16. Lessing, F.D. (2003), Moğolca-Türkçe Sözlük, C. II. / çev. Günay Karaagaç, Ankara, Türk Dil Kurumu.

17. Левитская, Л.С., Дыбо, А.В., Рассадин, В.И. (2003), *Этимологический словарь тюркских языков. Общетюркские и межтюркские основы на буквы «Л», «М», «Н», «П», «С»*, Москва, Наука.
18. Левитская, Л.С., Дыбо, А.В., Рассадин, В.И. (1997), *Этимологический словарь тюркских языков: Общетюркские и межтюркские основы на буквы 'К', 'Қ', Москва: «Языки русской культуры» .*
19. Poppe, N. (1962), *Die mongolischen Lehnwörter im Komnischen, Németh Armağanı*, Yayın: JÁNOS Eckmann, Agâh Sırrı Levend, Mecdud Mansuroğlu, Ankara, TDK Yayınları: s.331-340.
20. Севортян, Э.В., Левитская, Л.С. (1989), *Этимологический словарь тюркских языков: Общетюркские и межтюркские основы на буквы 'Ж', 'Ж', 'Й'*, Москва: Наука.
21. Tağıyev, M.T., Aydınov, T.M., Kərimov, İ.M. (və b.) (2006), *Azərbaycanca-rusca lüğət, c. 4.*, Bakı: “Şərq-Qərb”.
22. Teymurlu, Z. (2020), *Azərbaycan dilinin dialekt leksikası (türk ədəbi dili ilə ortaq sözlər)*, Bakı: Bakı Mühəndislik Universitetinin nəşri.
23. Tezcan, S. (2011), “Etimoloji Önerileri” *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl konulu 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*, C. 2. Ankara, Hacettepe Ün. Türkiyat Araş. Enstitüsü, s. 819-829.
24. Toparlı, R., Vural, H., Karaatlı R. (2007), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Öncü Basımevi.
25. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> (Giriş tarixi: 18 mart 2024)
26. Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (12 ciltte) C. 1. A (1993), yön. Ö.A.Aksoy, haz. E.Vardarlı, Ş.Ülkütaşır, A.Ünver, G.Cankoçak, O. Sarıbaş, C.Dilçin, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Baskı.

№	MAQOLA SARLAVHASI VA MUALLIFLARI	SAHIFASI
I SHO'BA. O'ZBEK TILI TARIXI VA UNING XALQARO ALOQALARDAGI O'RNI		
1	ÖZBƏKİSTAN RESPUBLİKASINDA DİL SİYASƏTİNİN MÜSTƏQİLLİKDƏN SONRAKİ İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ - Elçin İBRAHİMOV Prof. Dr. Qarabağ Universiteti Elm şöbəsinin müdiri	19-35
2	ORTAK DEĞERLERİMİZ: DİLİMİZ, KÜLTÜRÜMÜZ VE ATASÖZLERİMİZ - Ahmet Hamdi SALBAŞ Ali Şir Nevai Akademik lisesi öğretmeni	36-41
3	O'ZBEK TILINING XALQARO MIQYOSDA OMMALASHUVI: RIVOJLANISH OMILLARI VA ISTIQBOLLARI - Bahodirov Botir Baxodirovich - Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti akademik litseyi yoshlar ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari	42-47
4	TIL – MILLAT KO'ZGUSI - Baxodirova Mashhura Baxodirovna, Osimova Rayxona Adhamjon qizi - Farg'ona davlat texnika universiteti 1-son akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari	48-51
5	O'ZBEK TILI TARIXI VA UNING XALQARO ALOQALARDAGI O'RNI - Nazarova O'rozhol Xudoyberdiyevna - Termiz davlat universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	52-55
6	FRANSUZ TILINI TARIXIY RIVOJLANISHI - Usmanova Malika Adilovna Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi "Chet tillar" kafedrasida fransuz tili fani o'qituvchisi	56-58
7	FRANSUZ TILIDA FRAZELOGIK BIRLIKLARI - Andapulatova Firuza Ikramovna - Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi "Chet tillar" kafedrasida fransuz tili fani o'qituvchisi	59-62
8	O'ZBEK TILINING XALQARO MAYDONDAGI NUFUZI: TARIXI, BUGUNI VA ISTIQBOLLARI - Yangiboyeva Umida Ravshanbek qizi Urganch innavatsion universiteti Filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili yo'nalishi, 24-01 guruh talabasi	63-66
9	MAXMUD QOSHG'ARIYNING LINGVISTIK QARASHLARI - Umarov Abroroxuja Vaxobovich Namangan davlat texnika universiteti 1-son akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	67-70
10	O'ZBEK TILINING XALQIMIZ VA XALQARO ALOQALARDAGI AHAMIYATI - Saidova Dildora Baxtiyarovna TDTU 3-son akademik litseyi o'zbek tili va adabiyot fani o'qituvchisi	71-74
11	O'ZBEK TILI: MILLIY O'ZLIK VA XALQARO E'TIROF RAMZI - Eshnayeve Feruza Qarshiyevna Samarqand davlat chet tillar instituti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	75-77
12	İLİM ÜZERİNE - Zahro Mahmudova Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti akademik litseyi Xorijiy tillar (turk) yo'nalishi o'qituvchisi	78-82
13	"CODEX CUMANICUS"DA İŞLƏNƏN BƏZİ SÖZLƏRİN DİALEKTLƏRDƏ İZLƏRİ - İmanyar QULİYEV AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, böyük elmi işçi, fil.ü.f.d. Bakı Avrasiya Universiteti, müəllim	83-94
II SHO'BA. HOZIRGI O'ZBEK TILSHUNOSLIGINING DOLZARB MUAMMOLARI		
14	ELBEKNING LUG'ATCHILIK FAOLIYATI HAQIDA - Normamatov Sulton Ermamatovich Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Filologiya fanlari doktori (DSc), professor	96-102
15	IS'HOQXON IBRAT ASARLARIDA IJTIMOYIY-SIYOSIY, MAISHIY LEKSIK QATLAM QO'LLANISHIDAGI LISONIY VA NOLISONIY OMILLAR - Latipov Murotali Mannobovich Guliston davlat universiteti Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.	103-107
16	ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING O'ZBEK TILI TARAQQIYOTIGA QO'SHGAN HISSASI - Abbasova Mubina Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti stajer-tadqiqotchisi	108-112
17	FIZIOLOGIK HOLAT FE'LLARINING O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLAR - Pulat Fozilov Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti mustaqil tadqiqotchisi	113-119
18	DINIY LEKSEMALARINING SEMANTIK VA STILISTIK XUSUSIYATLARI TAVSIFI -Mirzayeva Mashxura Ravshanbek qizi Farg'ona davlat texnika universiteti 1-son akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	120-124

19	LINGVOPRAGMATIKANING TILSHUNOSLIKDAGI O'RNI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI - Kobilov Nomoz O'rolovich Sharof Rashidov nomidagi SamDU akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi (PhD)	125-128
20	HOZIRGI O'ZBEK TILSHUNOSLIGINING DOLZARB MUAMMOLARI - Abdurasulova Raximaxon Odiljon qizi Namangan davlat pedagogika instituti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	129-131
21	KULOLCHILIK LEKSIKASIDA DETERMINATSIYA VA TERMINOLOGIZATSIYA HODISALARI Mamatkulova Zilola Rejabaliyevna Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi, Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori	132-136
22	QADIMGI VA ESKI TURK BITIKLARIDA TABG'ACH VA QITANY (XITOIY) TOPONIMLARI MASALASI - Mamajonov Alisherbek Ravshanbek o'g'li Farg'ona davlat univeristeti Lingvistik: o'zbek tili mutaxassiligi magistranti	137-143
23	HOZIRGI O'ZBEK TILSHUNOSLIGINING DOLZARB MUAMMOLARI - Tilovova Guljahon Dilmurod qizi Shahrizabz davlat pedagogika instituti huzuridagi akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	144-147
24	"MUNOZARA" DRAMASIDA QO'LLANGAN BA'ZI UNDOV SO'ZLARING LINGVOPRAGMATIK TAHLILI - Usmonova Shaxnozaxon Erkinjonovna TDYU huzuridagi Namangan viloyati akademik litseyi Tillar kafedrasini yetakchi o'qituvchisi	148-151
25	O'ZBEK TILIDA SINTAGMATIK MA'NO VA SINTAGMATIK MUNOSABAT, ULARNING IFODALANISH YO'LLARI - Usmonova Huriniso Sharapovna, Namangan davlat universiteti professori	152-156
26	HID KONSEPTI - Qurbonov Akmaljon Tavakaljon o'g'li Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi	157-162
27	METATIL VA TARIXIY TURKOLOGIYA: 'AT-TUHFATUZ ZAKIYATU FIL-LUG'ATIT-TURKIYA ASARINING ILMIY MEROSI - Xolbekova Nargiza Zohidjonovna FarDU mustaqil izlanuvchisi, FarDU akademik litseyi ingliz tili o'qituvchisi	163-165
28	O'ZBEK VA INGLIZ DISKURSIDA TOLERANTLIKNING MADANIY JIHATDAN IFODALANISHI - Gavharoy Yormatova Abdulla qizi Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi ingliz tili o'qituvchisi	166-171
29	O'ZBEK TILIDA O'XSHATISHLI QURILMALAR BADIYATI - Gazibekova Soxiba Yusupovna O'zbek tili, adabiyoti va folklori institutining mustaqil izlanuvchisi	172-176
30	AYRIM DEHQONCHILIK LEKSIKASI ETIMOLOGIYASI - Pirmatova Ozodaxon Saparboyevna Urganch davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim fakulteti katta o'qituvchisi	177-181
31	NAMANGAN QIPCHOQ SHEVALARIDA ADABIY TIL LUG'ATINI BOYITISHGA XIZMAT QILUVCHI BIRLIKLAR - Mamatismoilova Xanifa Hayitmirzayevna, NamDTU 2-son akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) Pirmatova Mahfuza Muhibullayevna, NamDTU 2-son akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	182-189
32	O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA YUKLAMALAR TADQIQI - Ismailova Dilnoza Shavkatovna Toshkent davlat tibbiyot universiteti 1-son akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	190-195
33	O'ZBEK TILIDAGI SINTAKTIK BIRLIKLARDA KOMMUNIKATIV-PRAGMATIK MA'NO IFODALANISHI - Qazaqova Nozima Abdulboqiyevna, University of Business and Science dotsenti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori	196-201
34	XALQ DOSTONLARI LEKSIKASINING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI - Abduqahhorova Muattar Ma'rufjon qizi, Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi Namangan viloyat akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	202-207
III SHO'BA. AKADEMIK KITSEYLARDA O'ZBEK TILI VA ADABIYOTINI O'QITISH METODIKASI		
35	AKADEMIK LITSEYLARDA O'ZBEK TILI VA ADABIYOTINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBALAR INTEGRATSIYASI - Adizov Bekjon Qo'chchiyevich, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti akademik litseyi direktori	209-219
36	«LEKSIKOLOGIYA» BO'LIMINI O'QITISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING SO'Z BOYLIGINI OSHIRISH YO'LLARI - Ismailova Vasila Shuxratovna, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	220-230

37	AKADEMIK LITSEYDA O'ZBEK TILI O'QITISHNING AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY USULLARI - Botirova Soliyaxon Ro'zivojevna O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Toshkent "Temurbeklar maktabi" harbiy-akademik litseyi ona tili va adabiyot fani bosh o'qituvchisi	231-238
38	ADABIYOT DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI - Urazova Nargiza Qurdashovna , TXVU akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	239-246
39	O'ZGA TILLI GURUHLARDA ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODINI O'RGANISH -Shomurodova Sitora Xoshim qizi , "International house – Tashkent" akademik litseyi o'zbek tili fani o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD)	247-250
40	UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA ONA TILI MASHG'ULOTLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH MASALALARI (Qozog'istondagi ta'lim o'zbek tilida olib boriladigan maktablar misolida) - Naraliyeva Shahlo Djomalovna , Jumabek Tashenev nomli universiteti katta o'qituvchisi, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD) (Qozog'iston, Chimkent) Hulkar Hamroeva , O'zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi dosenti, filologiya fanlari doktori (O'zbekiston, Toshkent)	251-260
41	SAID AHMADNING „QORAKO'Z MAJNUN“ASARINI O'RGANISH - Nasriyeva Dilbar Muhiddinovna , Chirchiq davlat pedagogika universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	261-264
42	AKADEMIK LITSEY DARS JARAYONIDA "QUTADG'U BILIG" ASARINING O'QITILISHI - Matkarimova Nasiba Bekchanovna , Toshkent davlat transport universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	265-267
43	AKADEMIK LITSEYLARDA ANTON PAVLOVICH CHEXOV HAYOTI VA IJODINI O'RGATISHNING SAMARALI USULLARI - Farida Abdullayeva Xayrulla qizi , Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI akademik litseyi o'zbek tili va adabiyoti fani o'qituvchisi	268-272
44	AKADEMIK LITSEY DARSLIKLARIDA TAQLID SO'ZLAR MAVZUSINING BERILISHI TO'G'RISIDA - Narziyeva Nazokat Abdurasulovna , Samarqand davlat chet tillar instituti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi, SamDU mustaqil izlanuvchisi	273-277
45	AKADEMIK LITSEYLARDA O'ZBEK TILI VA ADABIYOTINI O'QITISHNING ZAMONAVIY METODIKASI -Mansurova Zilola Bahodirovna , Navoiy davlat universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani bosh o'qituvchisi	278-283
46	AKADEMIK LITSEYLARDA O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI FANINI O'QITISHDA INGLIZ TILI METODIKASIDAN FOYDALANISH TAHLILI - Ashurova Feruza Maxamadyusupovna , Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi chet tillari kafedrasida ingliz tili fani o'qituvchisi	284-288
47	ADABIYOT – SO'Z SAN'ATI - Xakimova Shapoat Pazliddinovna , Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	289-293
48	ABDULLA QODIRIY IJODINI O'RGATISHDA INNOVATSION USULLARDAN FOYDALANISH - Djabbarova Nodira Shovkat qizi , Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	294-297
49	AKADEMIK LITSEYLARDA O'ZBEK TILI VA ADABIYOTINI O'QITISH METODIKASI - Ahmadaliyev Shohruh , Toshkent Davlat Yuridik Universiteti huzuridagi Namangan viloyat akademik litseyi Matematika fani o'qituvchisi	298-303
50	ADABIY TA'LIMDA O'QUVCHILARNING IJODIY FAOLIYATINI LOYIHA TEXNOLOGIYASI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH METODIKASI - Mamatova Maxbuba Abdulboqi qizi , Namangan davlat pedagogika instituti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	303-306
51	AKADEMIK LITSEYLARDA O'ZBEK TILI DARSLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH - Toshmurodova Xalima To'raxonovna , Chirchiq davlat pedagogika universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	307-310
52	KOMIL INSONNI TARBIYALASHDA DIDAKTIK ADABIYOTNING O'RNI - To'xtaboyeva Muyassar , Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani, oliy toifali o'qituvchisi, falsafa fanlar doktori (PhD) Jo'rayeva Muhabbat , Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani oliy toifali o'qituvchisi	311-315
53	ADABIYOT O'QITISHDA BADIY TAHLIL MUAMMOLARI - Hamdamova Manzura Jurabayevna , Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	316-319

54	ONA TILI DARSLARIDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH - Achiliva Nasiba Saidovna , Samarqand iqtisodiyot va servis instituti akademik litseyi ona tili va adabiyot o'qituvchisi	320-324
55	AKADEMIK LITSEYLARDA "MA'NO KO'CHISH YO'LLARI" MAVZUSINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARNING AHAMIYATI - Egamberdiyeva Vazira G'ulomovna , Guliston davlat universiteti akademik litseyi Ona tili va adabiyot fani bosh o'qituvchisi	325-328
56	ADABIYOT DARSLARIDA FSMU TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH - Matluba Rahmonova Usmonovna , NamDU akademik litseyi o'zbek tili va adabiyoti o'qituvchisi	329-333
57	«HOL VA UNING USLUBIYATI» MAVZUSINI O'RGANISHDA AXBOROT VA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING QO'LLANILISHI - Achilova Zarina Saidovna , Samarqand iqtisodiyot va servis instituti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	334-338
58	ADABIY MATN ASOSIDA LINGVOMADANIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARNING O'RNI - Norov Jamshid Nurulloevich , Buxoro davlat pedagogika instituti, Xorijiy tillar kafedrası tayanch doktoranti	339-342
IV SHO'BA. RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR DAVRIDA O'ZBEK TILINING IMKONIYATLARI		
59	SUN'IY INTELLEKT YORDAMIDA O'ZBEK TILINI O'QITISH: IMKONIYATLAR, USULLAR VA MUAMMOLAR - Aliqulova Dilbar Esanovna , Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti akademik litseyi o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari	344-352
60	RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR IMKONIYATLARI. "RAQAMLI O'ZBEKISTON - 2030" STRATEGIYASI - Shodiyeva Nigora Murodullayevna , Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti akademik litseyi informatika fani o'qituvchisi	353-358
61	RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR DAVRIDA O'ZBEK TILINING RIVOJLANISH IMKONIYATLARI - Sulaymonova Nafisa Sattorovna , Navoiy davlat universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	359-362
62	TILSHUNOSLIKDA KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARNING O'RNI - Qosimova Dilnoza Toshkanovna , O'zDTU akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	363-367
63	ЦИФРОВАЯ ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ТЕКСТА: СОЗДАНИЕ КОМИКСОВ ПО РАССКАЗУ А. КАХХАРА «ДВА САПОГА-ПАРА» С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЧАТGPT - Атабекова Айнуp Женисбековна , Преподаватель русского языка и литературы. Академический лицей Филиала РГУ нефти и газа(НИУ) имени И.М.Губкина	368-372
64	RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR DAVRIDA O'ZBEK TILINING IMKONIYATLARI - Tilovova Guljahon Dilmurod qizi , ShDPI huzuridagi akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	373-376
65	ONA TILI TA'LIMIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI - Baxodirova Mashhura Baxodirovna , Osimova Rayxona Adhamjon qizi, Farg'ona davlat texnika universiteti 1-son akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari	377-381
66	THE ROLE OF LANGUAGE IN THE DIGITAL AGE - Ibragimova Hurriyat Uchqun qizi , JMCU master's student in Journalism Teacher of Uzbek Language and Literature at the M.S. Vosiqova Academic Lyceum under Tashkent State University of Law	382-387
67	RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR DAVRIDA O'ZBEK TILINING IMKONIYATLARI - Bahodirova Dildoraxon Zarifjon qizi , Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi xorijiy tillar yo'nalishi o'quvchisi	388-390
68	RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR DAVRIDA O'ZBEK TILINING IMKONIYATLARI - Saminova Muslimaxon Quadratjon qizi , Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi xorijiy tillar yo'nalishi o'quvchisi	391-394
69	YAPAY ZEKÂ VE ÖZBEK DİLİ: SORUNLAR VE ÇÖZÜMLER - Allanazarova Anora Muxobir qizi Shahrizabz davlat pedagogika instituti 1-kurs magistranti.	395-400
70	RAQAMLI ASRDA ONA TILI ORQALI MILLIY QADRIYATLARNI SAQLASH VA RIVOJLANTIRISH- O'rinova Sayyora Xolmirzayevna , TDYU huzuridagi Namangan viloyat akademik litseyi "Tillar" kafedrası ona tili va adabiyot fani bosh o'qituvchisi	401-409

V SHO'BA. TURKIY XALQLAR ADABIYOTI TARIXI

71	MUSTAQILLIK DAVRI O'ZBEK –AZARBAYJAN ADABIY ALOQALARI: NIZOMIY “XAMSA” SINING TARJIMASI HAQIDA - Ashurova Gulbahor Nurullayevna , Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti dotsenti	411-418
72	TURKIYADA ALISHER NAVOIY IJODINI O'RGANISHNING YETAKCHI TENDENSIYALARI - Cho'lliyeva Latofat Sevindikovna , ToshDO'TAU tayanch doktranti, ToshDO'TAU akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	419-438
73	ИСТОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ ТЮРКСКИХ НАРОДОВ - Султанова Майя Туйчиевна , преподаватель АЛ САМ ГИИЯ Академический лицей Самаркандского Института Иностранных Языков Республика Узбекистан, г. Самарканд	439-443
74	ALISHER NAVOIY IJODINING TURKIY XALQLAR ADABIYOTIDA O'RGANILISHI - Karimova Yulduz Baxtiyorovna (PhD) , Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	444-448
75	ADABIY MUHITNING QODIRIY IJODIGA TA'SIRI - Abdilakimov Dilruxjon Rajab o'g'li Toshkent kimyo-texnologiyalari instituti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	449-455
76	O'RXUN-ENASOY BITIKLARI ASOSIDA TURKIY XALQLAR ADABIYOTI TARIXI -Madaminova Rayhona Alisher qizi , Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi xorijiy tillar yo'nalishi o'quvchisi	456-459
77	MAHMUD QOSHG'ARIY VA UNING TURK ADABIYOTIGA QO'SHGAN HISSASI - Madina Zokirova Shuhratjon qizi , Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi xorijiy tillar yo'nalishi o'quvchisi	460-463
78	MAHMUD QOSHG'ARIY – TURKIY TIL VA ADABIYOTINING ASOSCHISI - Satimova Ra'noxon Habibullayevna , Andijon davlat tibbiyot instituti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	464-469
79	YUSUF XOS HOJIBNING TURKIY XALQLAR ADABIYOTIGA QO'SHGAN HISSASI - Ne'matova Benazir Adilbekovna , Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi xorijiy tillar yo'nalishi o'quvchisi	470-473
80	JAZBIYNING TURKIY DEVONI QO'LYOZMALARI - Samadova Madina Zafarjon qizi , Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	474-479
81	XIDIR DERYAYEVNING “QISMAT” ASARI TAHLILI -Xolmurodova Mahliyo , Termiz davlat pedagogika instituti o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4-bosqich talabasi	480-482
82	ILM VA ADABIYOTNING SINTEZI: "OLIM-SHOIR" MODEL - Akbarova Sayyora Sobirovna , Toshkent davlat texnika universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi, Shamsiddinov Nasriddin Bahriddinovich , Toshkent davlat texnika universiteti akademik litseyi matematika fani o'qituvchisi	483-488
83	YOSHLAR TARBIVASIDA MILLIY TILNING O'RNINI VA AHAMIYATI - GO'ZALOY MAMEDOVA Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti akademik litseyi oliy toifali, ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi	489-491

